

Cable Factory Talks – uusi tekijänoikeuslaki puhuttaa

Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissätiö, Cupore, järjesti lokakuun viimeisenä päivänä ensimmäisen Cable Factory Talks –sarjan tilaisuuden. Tilaisuuden aiheena olivat lainmuutoksen vuoksi syksyllä Suomessa paljon puhuttaneet tekijänoikeudet.

Tilaisuuden puheenjohtajana toimi viestintäkulttuuriyksikön päällikkö, johtaja Jukka Liedes opetusministeriöstä. Hallitusneuvos Jorma Waldén opetusministeriöstä alusti uuden tekijänoikeuslain muutoksista, jonka jälkeen yleisöllä oli mahdollisuus kysyä uuteen, epäselväksi ja vaikeaksi moitittuun, tekijänoikeuslakiin koskevista asioista. Tilaisuuden päätti paneelikeskustelu otsikolla ”Tekijänoikeus vuonna 2020”.

Taiteilijan puheenvuoro

Taiteilija Teemu Mäki käytti tilaisuudessa vahvan puheenvuoron taiteen ja taiteilijan puolesta. Hän aloitti yleisemmältä tasolta taiteen filosofiasta ja päätyi lopulta eräänlaiseen tekijänoikeuspoliittiseen julkistukseen, jossa hän esitti seuraavanlaisia ehdotuksia tekijänoikeuskäytäntöjen ja laisäädännön kehittämiseksi.

1. Kaikki taidetallenteiden käyttö pitäisi saada korvausten piiriin.
2. Taksat pitäisi saada ylemmäksi.
3. Tekijänoikeuden suoja-aika pitää määrittää rajattomaksi.
4. Taideteoksen kuluttajahinnasta pitää taata vähintään 50 % sen varsinaisen taiteellisen sisällön tuottajalle tai tekijälle.

Myöhemmin keskustelussa Mäki vielä lisäsi vielä viidenneksi teesiksi täydellisen kopiointikiellon. Mäen teesit herättivät useita kommentteja, niitä pidettiin mielenkiintoisina – osaa hyvinäkin, mutta esimerkiksi suoja-ajan pidentäminen ei saanut kannatusta.

Paneelikeskustelu – Tekijänoikeus vuonna 2020

Tilaisuuden viimeinen osio koostui paneelikeskustelusta, johon osallistui viisi keskustelijaa:

Professori Niklas Bruun, Hanken (IPR University Center)
Projektinjohtaja Lauri Kaira, Luovan työn tekijät ja yrittäjät (Lyhty)
Puheenjohtaja Ville Oksanen, Electronic Frontier Finland (EFFI ry)
Varatoimitusjohtaja Jukka-Pekka Timonen, Kopiosto ry
Chief Scientist, Ilkka Tuomi, Meaning Processing Ltd.

Niklas Bruun peräänkuulutti alustuksessaan uutta dynaamisempaa tekijänoikeusjärjestelmää. Bruunin mielestä on aivan selvää, että tekijänoikeusjärjestelmää tarvitaan myös vuonna 2020. Digitaalinen vallankumous ja informaatioyhteiskunnan esiinmarssi johtaa välttämättä siihen, että tiedon tuotantoa, informaatiota ja niiden kaupallista hyödyntämistä on säänneltävä ja yksi keskeinen osa sitä on tekijänoikeuslainsäädäntö ja tekijänoikeusjärjestelmä.

Bruun näkee kuitenkin tekijänoikeusjärjestelmässä paljonkin kehittämisen tarvetta tulevaisuudessa. Hänen mukaansa on tällä hetkellä olemassa tietynlainen vaara siitä,

että tekijänoikeuslainsäädäntöä ollaan kuormittamassa liikaa elementeillä, jotka eivät siihen välttämättä kuulu. Esimerkiksi teknisten suojatoimenpiteiden sääntelylle ei tekijänoikeuslaki ole välttämättä oikea paikka. Bruunin mielestä laissa ei myöskään pitäisi mennä tiukan kontrollijärjestelmän suuntaan. Sen sijaan hän näkee, että tulevaisuudessa tekijänoikeutta pitäisi kehittää ja nähdä enemmän yhtenä osana ja instrumenttina koko immateriaalioikeuskentässä ja -lainsäädännössä. Kehitys on kulkenut siihen suuntaan, että varsinkin tekniikkaintensiivisellä puolella erilaiset immateriaalioikeudelliset yksinoikeudet ovat tulleet lähemmäksi toisiaan ja niitä käytetään myös rinnakkain vaihtoehtoina.

Toinen Bruunin mukaan vääjäämätön kehityspiirre on oikeuksien pirstoutuminen yhä enemmän. Kun luodaan esimerkiksi multimediateoksia, syntyy valtava määrä eri puolilla olevia oikeuksia. Bruun uskoo, että yksinoikeuksista siirrytään yhä enemmän käyttöoikeuksiin ja pakkolisenssityyppisiin järjestelmiin, jossa on oikeus käyttää erilaista suojattua aineistoa, mutta velvollisuus maksaa korvauksia. Tämä kehitys ajaa myös siihen, että korvausjärjestelmiä joudutaan miettimään yhä enemmän. Bruunin mielestä joudutaan hyvin vaikeisiin tilanteisiin, jos kaikki rakennetaan edelleen vahvojen yksinoikeuksien varaan. Tämä johtaisi siihen, että oikeuksia pitää kasata yhdelle taholle, joka taas voi olla ongelmallista perinteisten ryhmien, kuten taiteilijoiden kannalta.

Lisäksi joudutaan varmasti harkitsemaan sitä, suojataanko tekijänoikeusjärjestelmällä investointeja, niin kuin tehdään tällä hetkellä esimerkiksi tietokantapuolella vai suojataanko tekijyyttä, luovaa panosta. Viime aikoina on siirrytty enemmän investointisuojan suuntaan ja tässäkin suhteessa järjestelmää pitäisi miettiä, Bruun sanoo.

Lauri Kaira puhui vahvan tekijänoikeusjärjestelmän, luovuuden ja kotimaisen sisällön puolesta. Kairan mukaan luovuuden merkitys yhteiskunnassa kasvaa koko ajan ja vaikka ennustaminen muuten on epävarmaa, niin luovuutta tarvitaan varmasti myös 20 vuoden päästä.

Luova toimiala on useiden tutkijoiden mielestä maailman nopeimmin kasvava toimiala, sanoo Kaira. Se on Suomessakin kasvanut noin kaksi kertaa nopeammin kuin talous keskimäärin. Ihmiset kaipaavat sisältöä ja ovat valmiita panostamaan siihen. Luovan työn tekijöiden ja yrittäjien edustajana Kaira toivoo, että Suomessa käytettävää sisältöä tehtäisiin mahdollisimman paljon Suomessa. Kairan mukaan tekijänoikeuslainsäädäntö on avainroolissa, kun turvataan luovalle toimialalle toimintaedellytykset. ”Madonna ja vuonna 2020 Madonnan tytär pärjäävät - aina löytyy amerikkalaista viihdettä meidän radioihimme. Mutta jos haluamme, että sinne löytyy myös kotimaista musiikkia, elokuvaa tai kirjallisuutta, meidän pitää turvata myös kotimaan markkinoilla toimivalle taiteilijalle, ammatinharjoittajalle ja yrittäjälle hyvät toimintaedellytykset”, sanoo Kaira.

Kairan mukaan kotimainen työllisyys tarvitsee pohjakseen vahvaa ja hyvää oikeussuojaa. Uusi teknologia ja tietoyhteiskunta tekevät tekijänoikeuslainsäädännöstä yhden tärkeimmistä asioista. ”Kysymyshän on lyhyesti sanottuna siitä, että Coca-Cola tölkki ja cd-levy eroavat toisistaan hyvin oleellisella tavalla. Coca-Colaa täytyy ostaa niin monta tölkkiä, kun tahtoo juoda. Yksi cd-levy riittää kaikille.” Tekijänoikeus takaa, että cd-levyn tekijä pysyy hengissä.

Tekijänoikeuden kautta voidaan määritellä eri oikeuksia esimerkiksi tv-käytölle, radiosoitolle jne - tulevaisuuden tietoyhteiskunnassa differointi tulee entistäkin tärkeämmäksi, pohtii Kaira lopuksi.

Ville Oksanen kävi avauspuheenvuorossaan läpi etenkin tulevaisuuden haasteita ja kuinka ympäristön muutos saattaa aiheuttaa sen, että aikaisemmat järkevältä tuntuneet systeemit tulevat täysin käyttökelvottomiksi.

Oksasen mukaan erityisesti teknologisen kehityksen ennustaminen vuoteen 2020 on melko mahdotonta. On mahdollista, että ajanjaksolla tapahtuu vielä useampia läpimurtoja, joilla on todella suuria vaikutuksia ympäröivään maailmaan. Jotain on kuitenkin mahdollista ennakoida, sanoo Oksanen. Tallennuskapasiteetti tulee vuoteen 2020 mennessä kasvamaan ehkä noin satakertaiseksi nykyisestä. Tiedonsiirtonopeus tulee sata- tai tuhatkertaistumaan siihen verrattuna mitä tällä hetkellä on käytössä. Nämä kaksi asiaa aiheuttavat mielenkiintoisia seurauksia sekä sisältöbisnekselle, joka on jatkossa yhä enemmän digitaalista että yksittäiselle kuluttajalle, jolle avautuvat ennen näkemättömät mahdollisuudet. Tulevaisuudessa kuka tahansa voi kopioida kaveriltaan muutamassa minuutissa kovalevyn, jossa voi olla miljoona kappaletta. Tämä on tämän hetkisen lainsäädännön perusteella täysin laillista, toteaa Oksanen, mutta sisältöteollisuudelle tietysti täysin kestäväntöntä. Koska kaikki tapahtuu hyvin yksityisellä tasolla, tarkoittaa rankaisulinjalle lähteminen sitä, että jatkossa valvomisesta tulee yksilöoikeuksia tai yksityisyyttä loukkaavaa.

Toinen tärkeä kysymys, joka tulee lähiaikoina vastaan ovat kasettimaksut ja niiden suuruudet. Mikä on järjevä kasettimaksu kovalevylle, jolle mahtuu esimerkiksi miljoona musiikkikappaletta? Jos maksu laitetaan sellaiselle tasolle, että se korvaa sisällön taloudellisen arvon, niin kukaan ei osta kovalevyä, sanoo Oksanen. Jos maksu taas asetetaan markkinarealiteetteja ajatellen järkevälle tasolle, niin se ei riitä minkäänlaiseksi korvaukseksi siitä sisällöstä, mitä levyille voidaan kopioida.

Juuri nyt maailmalla on trendi, jossa kuluttajapuolen järjestöt, immateriaalioikeuksiin skeptisesti suhtautuvat tahot, ovat pikkuhiljaa saamassa ääntään kuuluviin. 1800-luvun puolivälistä aivan viime päiviin saakka on eletty vahvistuvien immateriaalioikeuksien aikaa. Tällä hetkellä ainakin yhdysvaltalaisista tekijänoikeusprofessoreista useat ovat hyvin skeptisiä nykyistä immateriaalioikeusjärjestelmää kohtaa. Trendi näkyy osittain myös Suomessa. Tämä ei tarkoita Oksasen mukaan sitä, että kaikki haluttaisiin ilmaiseksi, vaan sitä, että koitetaan löytää uutta tasapainopistettä siihen mitkä ovat kuluttajan ja mitkä teollisuuden oikeudet.

Viime kädessä tässä on Oksasen mukaan kysymys kontrollista. Hänen mukaansa on valitettavaa, että tekijänoikeus on laajentunut koskemaan kopiointia, mitä se ei koskenut alkuvaiheessa. Kun kopiointi on mukana tekijänoikeudessa, oikeastaan kaikki mitä tapahtuu tietoverkoissa on säädeltävissä tekijänoikeuden avulla. Tekijänoikeudella pyritään ulottamaan vaikutusvalta alueelle minne se ei aikaisemmin ulottunut ja iso kysymys on, kuka pääsee sanelemaan miten materiaaleja käytetään jatkossa.

Jukka-Pekka Timonen toi painokkaasti esiin sisältdimensiota, josta teknologinen kehitys on täysin riippuvaista. Timosen mukaan voidaan ajatella, että puheessa oleva

kehitys alkoi 1990-luvun alussa ja kun keskustelussa katsotaan vuoteen 2020, ollaan ikään kuin kaaren puolivälissä.

”Itseäni joskus huvittaa miettiä, että entä tulevaisuudessa, kun välitystekniikka on valmis. Kun eräänä päivänä kaikki teokset saa milloin tahansa, minne tahansa kopioitua. Miltä maailma silloin näyttää? Voisi ehkä palata 1700 luvulle. Ehkä se oli samanlaista kun tehtiin vesijohtoputkia, putket olivat kauniita ja mielenkiintoisia, kun vettä ei saanut. Sen jälkeen, kun putkisto oli valmis, kirkas vesi oli se mikä oli tärkeää”, pohti Timonen.

Sisältö on se mikä on kaikkein ratkaisevinta. Ihmiset kaipavat mielekkäitä sisältöjä niin taiteen kuin tieteen alalta, sisällöt myös luovat yhteisyyttä ja yhteisön sisäistä rakennetta. Tekninen laitteisto, täydellinen teosten välittämisen maailma on mennyt nopeasti eteenpäin ja käytössä olevat mahdollisuudet moninkertaistuneet. Tämä näkyy esimerkiksi yksityisen kopioinnin rajähdysmäisenä nousuna. Timosen mielestä kuluttajalle on tullut teknisestä kehityksestä tavaton hyöty informaation käytettävyyden ja käytön lisääntymisenä. Suurimmat voitot ovat menneet teknisten laitteistojen valmistajille ja välittäjille, kaapelioperaattoreille, osittain myös tietokoneohjelmien tekijöille. Sisältöteollisuudelle on aiheutunut haittaa esimerkiksi laittoman mp3 levityksen muodossa.

Sisältötoiminnan siirtyminen verkkoon on vielä aivan alkuvaiheessa. Kehitys ei ole ollut niin nopeaa kuin aluksi ennustettiin. Timosen mukaan sisältöliiketoiminnalle pitäisi kehittää sellaisia muotoja, jotka lähtisivät elämään verkossa. ”Niiden rinnalla tulee olemaan ilmaisia, tällaisia creative commons hankkeita, mutta ajattelen, että tämä yksinoikeuden kautta pelaaminen jonkin aikaa on oikea ratkaisu, että näemme miten rakenteet syntyvät. Tämä perustrategia liittyy siihen, että näen, että vesi on tässä se tärkein. Se on inhimillisen pääoman ydin, muu on enemmän tekniikkaa.” lopetti Timonen.

Ilkka Tuomi katsoi aihetta monesta eri näkökulmasta ja toi esiin sen, miten tänä päivänä tehdyt ratkaisut voivat johtaa moniin ei-aiottuihin seurauksiin tulevaisuudessa.

Aluksi Tuomi pohti lainsäädäntöprosessin ongelmallisuutta. Tekijänoikeuslaki on tietoyhteiskunnan keskeisimpiä lakeja, se on aivan tietoyhteiskunnan kehityksen ytimessä. Se on myös lainsäädäntöprosessin kannalta erilainen laki - usein laki on olemassa olevien intressien sovittelua, mutta tekijänoikeuslaissa määritellään pitkälti yhteiskunnan kehitystä tulevaisuudessa. ”Ja kuten kaikki ovat sanoneet, tulevaisuuden ennustaminen on vaikeata. Erityisesti tällä alueella, jossa näemme päivittäin uusia ilmiöitä, joita lainlaatija ei mitenkään ole voinut ajatella esimerkiksi 1990-luvun alussa, jolloin näitä nykyisessä tekijänoikeuslaissa olevia ajatuksia on hahmoteltu”.

Tuomi jatkaa, että yhteiskunnassa muodostuneet instituutiot ovat aina historian tuotteita, ne edustavat menneen aikakauden ääntä. Kun puhutaan luovasta taloudesta ja luovasta toimialasta, se hahmotetaan pitkälti tämän hetkisen luovan talouden ja toiminnan näkökulmasta. Lainvalmistelussa pöydän ääreen kutsutaan ihmiset, joilla on jo aikaisemmin ollut intresseja tällä alueella, jolloin esimerkiksi blogintekijät jäävät syrjään. Ongelmana on, että silloin helposti jopa kivetetään tai fossiloidaan

olemassa olevia instituutioita. Sama ongelma on Tuomen mukaan kaikessa tietoyhteiskunnan lainsäädännössä.

”Suurin osa mitä verkossa jatkossa olevaa sisältöä on ennusteiden mukaan on-line video feedia siitä syystä, että meillä on näitä kameroita joka puolella. Paljon tulee olemaan erilaisten sensorien lähettämää dataa ja erilaista videostreamingiä. Kysymys siitä, miten tekijänoikeudet sopivat tällaiseen, on avoin”, sanoo Tuomi.

Tuomi myös esitti kuusi kärjistettyä teesiä, joiden toteutumisesta ei itsekään ollut varma, mutta joilla halusi luoda uusia näkökulmia keskusteluun.

1. Uusi tekijänoikeuslaki tulee johtamaan seuraavan 10 vuoden kuluessa noin 200 miljoonan euron verotulojen vähennykseen Suomessa.
2. Lain valmistelusta ensi vuonna tulee lainvastaista.
3. Uusi laki tuo mukanaan kansainvälisten digitaalisten oikeuksien hallinta-arkkitehtuurin, joka tulee tosiasiaa siirtämään tekijänoikeudet kansainvälisille suuryrityksille niiden sanelemin ehdoin.
4. Uuden lain seurauksena tietoyhteiskunnan tekijöiden innovaatioita syntyy entistä vähemmän.
5. Teknologian kehitystä on pitkälti ajanut eteenpäin - jos ei nyt laitton teknologian käyttö - niin ainankin sen rajamailla oleva käyttö.
6. Tekijänoikeus pitää arvioida uudestaan osana immateriaalioikeuksien kenttää. Ei ole järkeä tehdä mitään ilman, että katsottaisiin laajemmin koko aluetta.

Alustusten jälkeen seurasi vilkasta keskustelua, jossa kannettiin huolta mm. DRM:n (Digital Rights Management) vaikutuksista. Yleiskriittinen asenne tekijänoikeusjärjestelmää kohtaan kasvaa maailmalla – ajatusleikkiä maailmasta ilman tekijänoikeuksia sivuttiin myös tässä paneelissa. Ilkka Tuomen mukaan pitäisi palata peruskysymykseen ja miettiä, mihin tekijänoikeudella alunperin pyrittiin, sillä vaikka puhutaan tekijänoikeudesta, on taustalla tasapaino sekä tekijän että yhteiskunnan edusta. Tuomen mukaan vahva tekijänoikeus perustuu romanttiseen historialliseen käsitykseen luovuudesta, eikä se hänen mielestään vastaa todellista innovaatiodynamiikkaa. Niklas Bruun muistutti, että vaikka olemmekin tietoyhteiskunnassa, on rinnalla koko ajan myös vanha tekijänoikeus, joka koskee fyysisiä teoksia.

Monien mielestä tekijänoikeudet pitäisi nähdä osana laajempaa ipr-kenttää. Toisaalta usein sekoitetaan esimerkiksi patenttilainsäädännön asettamat rajoitukset ja tekijänoikeuslainsäädännön taiteilijan ja tieteen tekijän vapas. Tekijänoikeudessa on kysymys myös henkisestä omistusoikeudesta, jota suojataan perustuslaki- ja ihmisoikeustasolla. Ylipäänsä tekijänoikeuden tulevaisuus tuo esiin monia kysymyksiä, joihin ei tällä hetkellä ole yhtä oikeaa vastausta. Monien mielestä järjestelmän pitää kuitenkin muuttua jollain tavalla, koska myös yhteiskunta ja toimintaympäristö sekä intressit ja teknologia kehittyvät ja muuttuvat.